

ФРОЗИНА ВАЛЕК

**ТЕМА ПОРОДИЦЕ У РОМАНУ *МАРА*
ЈОАНА СЛАВИЋА И ПРИПОВЕЦИ
„ПРВИ ПУТ С ОЦЕМ НА ЈУТРЕЊЕ”
ЛАЗЕ ЛАЗАРЕВИЋА**

САЖЕТАК: Циљ овог рада је представљање вредности породичног живота у делима Јоана Славића и Лазара К. Лазаревића. Процес формирања породице је тема коју писци уздижу до те висине да жену која је у сеоској патријархалној сенци стављају у први план и она се манифестује као темељ успешне породице. Њихове јунакиње постају компас који показује пут ка формирању срећног породичног живота. У раду се анализира и упоређује породични живот у мултикултуралној и мултинационалној средини у румунском роману једног од четворице румунских класика, Јоана Славића, док је породични живот у трансилванијској средини упоређен са српским селом у приповеци „Први пут с оцем на јутрење”, српског писца Лазе Лазаревића. У раду су упоређени ликови Персиде и Марице, те уочене сличности између Нацла и Митра, њихове борбе, жртве, страхови, пороци, падови и успони. Један од централних проблема у делима Славића и Лазаревића јесте однос морала и вере, па тако патријархални свет приказују као национални идентитет Румуна и Срба, где у породици осим мушкарца централно место заузима и жена.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Јоан Славић, Лаза Лазаревић, породични живот, мултикултуралност, традиција, љубав, вера, жена, приповетка, реализам

Јоан Славић и Лаза Лазаревић припадају писцима реализма. И један и други су у писали о патријархалној сеоској идили, описујући лепоте старих заната, сеоских породичних кућа. Породична

срећа, љубав и мир су централне теме које прожимају дела двојице писаца. Поклоници традиције и оних облика живота на селу који су ишчезавали пред надирањем капиталистичких друштвених и економских промена, све своје слике и описе живљења на селу Славић и Лазаревић су засновали на љубави према руралном и тежњи да се традиција сачува и одржи. Лаза Лазаревић није никада живео на селу, али га је идеализовао у идилично место срећног живота. Његове најпознатије приповетке са тематиком живота и морала грађанске породице су „Први пут с оцем на јутрење” и „Вертер”. Јоан Славић је одрастао у селу Ширија, близу Арада, који су у то време били део Аустријског царства. Дете је из мешовитог брака. Отац му је био Србин а мајка Румунка, па је одрастањем у мултикултуралној средини био свестан богатства традиције и језичких финеса које је уносио у своја дела.

Живот у мултинационалној средини Славић описује у роману *Мара* у сцени на пијаци, где насловна јунакиња свакодневно продаје воће и поврће:

Уторком ујутру Мара постави своју дашчару и размести пуне корпе на пијаци на десној обали Мориша, где се на недељни вашар окупе Моришани чак од Совршина и Соботелија и брђани чак из Кувина. Четвртком ујутру пређе Мориш и постави дашчару на левој обали, где долазе Банаћани из Фацета, Капалнаша и Сен-Миклуша. Петком на ноћ, после првих петлова, одлази у Арад, да би је свануће затекло са постављеном дашчаром на великој пијаци, где се скупља свет из седам покрајина.¹

Мара је била Румунка која је увидела предности мултикултуралне средине, погодног места за трговину. Људи су са разних страна долазили на пијацу да купују, а нарочито за време вашара:

Велика је ствар јесењи вашар у Араду! Неколико недеља сви сеоски путеви пуни су натоварених кола, који доносе богатства из седам области да их изложе на пијацама и улицама Арада и на пољани поред Арада, где се окупљају кола са воћем из околине Кришева и из Моришке долине, са дрвенаријом са Абрудских планина и са житарицама из плодне равнице, нижу се бурад са вином из виноградских крајева или са ракијом са Мориша и гомилају се стада оваца из Ердеља, чопори свиња са ливада, ергеле коња одгајених на планинским пропланцима и крда говеда што су их дотерали искусни трговци.

¹ Јоан Славић, *Мара*, превео Милан Павлица, Издавачко предузеће за књижевност, Букурешт 1963, 6.

Какво мноштво људи и каква мешавина типова, ношњи и језика! Као да је овде средиште земље, где се састају све народности. У сумрак се око града упале на хиљаде ватара, око којих разговарају и проводе време певајући – ту Румуни, тамо Мађари, нешто даље Немци или Срби, а међу њима и Словаци, па чак и Бугари.²

Лаза Лазаревић у приповеци „Први пут с оцем на јутрење” такође описује пијацу, место где се људи окупљају, причају, друже, продају и купују:

Тај дан био је субота.

Кад изиђох на улицу, иде свет као и обично; сваки гледа своја посла. Силни сељаци дотерали којешта на пијацу. Трговци завирују у вреће и пипају јагњад. Новак пандур дере се и одређује где ће ко да притера кола. Деца краду трешње. Сретен ћата иде добошарем по вароши и чита да се забрањује пуштати свиње по улицама.³

У роману *Мапа* Славић описује живот Румуна у Трансилванији, где поред тог народа још живе Срби, Мађари, Немци. Они се поред свог матерњег језика служе и румунским и немачким. Након одласка Турака са простора тадашње Србије, виде се и даље трагови пређашњег начина живота и онога што су Турци „оставили Србима у наслеђе”. Лазаревић сликовито описује оца Митра као неког ко личи на Турчина, а ко се својом појавом и облачењем приказује као човек на високом положају, вредан дивљења.

Он, тј. мој отац, носио се, разуме се, турски. Чисто га гледам како се облачи: цемадан од црвене кадифе с неколико катова златна гајтана; поврх њега ћурче од зелене чохе. Силај ишаран златом, за њега заденута једна харбија с дршком од слонове кости, и један ножић са сребрним цагријама и с дршком од слонове кости. Поврх силаја транболос, па ресе од њега бију по левом боку. Чакшире са свиленим гајтаном и бућметом, па широки пачалуци прекрилили до пола ногу у белој чарапи и плитким ципелама. На главу тури тунос, па га мало накриви на леву страну, у рукама му абонос-чибук с такумом од ћилибара, а с десне стране под појас подвучена, златом и ћинђувама извезена дуванкеса. Прави кицош!⁴

О Лазаревићевим делима Јован Скерлић пише:

² Исто, 121.

³ Лаза К. Лазаревић, *Изабране њриповејке*, Школска књига, Нови Сад 2015, 41.

⁴ Исто 29.

Са малим изузетком све његове приче имају тај општи оптимистички карактер. Човјек је од природе рођен добар; он може скренути са пута те своје урођене доброте, али на дну срца свакога, па и најгорег грешника, тиња свети пламен добра. Треба њежне и вјеште руке, добрих и благих речи, па да се зло из коријена ишчупа, и да се гријешник препороди, да се анђео јави у човеку, у свем својем сјају и љиљанској бјелини. Лазаревићеве приче нам углавном показују нагле и спасоносне конверзије заблуделих и грешника, које људи од добра лијепом предиком или вјешто удешеном сценом, враћају на пут врлине.⁵

Лазаревић је по професији лекар, па се, природно, бавио здрављем тела али и душевном страном бића, уводећи јунаке у тај духовни свет, у коме се уз помоћ Бога и покајања човек враћа на пут вере. Горана Раичевић у књизи *Лаза Лазаревић јунак наших дана* истиче:

Као лекар, Лаза Лазаревић је схватио да не постоје само болести телесне већ и душевне, а био је и толико проницљив и искусан да наслути да се ове друге не лече скалпелом или пуштањем крви... Знао је он да се подручје духовности и душевности људске креће на граници између расуђивања и осећајности и да емоције у великој мери крију тајну о решавању човекових конфликта – како са самим собом тако и са другима.⁶

Славићева мајка је из свештеничке породице, те он такође, као и Лазаревић, наглашава духовни патријархални свет, који је једини исправан, а у којем јунаци проналазе „себе” и свој идентитет. Славић на ефектан начин описује унутрашњу борбу која се одиграва у човеку. Топлина породичног дома је врхунац среће и мира, што румунски и српски писац универзализују у вредност, која репрезентује једино што је важно, што остаје и траје. Животне сапутнице постале су темељ опстанка породице, јер се жене уздижу до нивоа спаситељки. Ради се о ликовима Персиде и Марице.

Лик Персиде у роману *Мара*, као и лик Марице у приповеци „Први пут с оцем на јутрење”, видимо као ликове жена које су се бориле за своје бракове и голи опстанак породица. Обе су побожне жене, које не виде свој живот изван брака. Брак за њих представља свету институцију за коју су спремне да учине све што се од њих тражи. Породични живот за њих је значио заједништво мушкарца,

⁵ Јован Скерлић, „Лаза К. Лазаревић – Књижевна студија”, У: Лаза К. Лазаревић, *Изабране приповијестике*, Матица Хрватска, Загреб 1914, 21.

⁶ Горана Раичевић, *Лаза Лазаревић јунак наших дана*, Академска књига, Нови Сад 2007, 28.

жене и деце. Стрепња за сутрашњицу натерала их је да буду јаке жене које могу да поднесу све недаће.

Персида и Нацл отворили су крчму код Солане, где су заједничким радом живели од ње. Персида је била вредна и предузимљива жена која је много личила на мајку Мару, те није прошао дан у којем не би све записала, израчунала трошкове и приходе. Међутим, увидела је да рачуни расту а да је зарада мала, јер Нацл није наплаћивао својим друговима пиће и храну.

Још нешто је узнемиравало Персиду. Прочуло се да Нацл даје вересију, а то је било довољно да људи навале. Из дана у дан расла је не само свота дугова, већ и број дужника од којих су се на једвите јаде могле извући паре.⁷

Марица, с друге стране, није радила и бринула се о деци, али је водила домаћинство и увидела бројне проблеме.

Ми смо већ били оуглали, само је мати плакала и бринула се. Како да није, болан? Трговина забатаљена. Момак се један по један одпушта. Све иде као у несрећној кући, а новци се троше као киша [...] Дућан готово и не ради. Зар ја – каже мој отац. – Да мерим гејаку за дваест пара чивита?⁸

И Персида и Марица су стрепеле за егзистенцију својих домова:

Није могла да остави свиње гладне, није могла да крчму и читаво домаћинство препусти слугама, морала је да остане док се он не врати. „Ах какав човек!“ рече најзад. „Свега ће га опљачкати!“ Прах и пепео ће се начинити чим ја одем!⁹

Марица: „Е, тешко мени! Даће све што имамо, па под старост да перем туђе кошуље!“¹⁰

Традиционална и патријархална друштва налажу да жена остаје у оквирима приватне сфере, везана за кућу и децу, служи мужу и породици и подразумева се да се жртвује. У оквирима патријархалне културе основни женски задатак је да буде добра мајка и домаћица.¹¹ Пожељно је да жена буде неприметна, далеко

⁷ Ј. Славић, нав. дело, 262

⁸ Л. К. Лазаревић, нав. дело, 36.

⁹ Ј. Славић, *Мара*, 278.

¹⁰ Л. К. Лазаревић, нав. дело, 33.

¹¹ Жарко Требјешанин, *Представа о дејствију у српској култури*, Југословенски центар за право детета, Београд 2002, 93–103.

од јавног, друштвеног живота, да буде скромна, послушна, трпељива, пожртвована. Осим тога, требало би да сама осети да је мање вредна од мушкарца. Зато брак у тако уређеним односима најчешће постаје облик деградације жене (уместо афирмације и потврђивања), јер жена постаје заробљеник породице и породичних односа.¹² Тадашњи српски културни образац није афирмисао друштвену промоцију женске деце посредством редовног школовања.¹³ Велики допринос идеализацији патријархалног и задружног живота у другој половини XIX века дала је српска сеоска приповетка. Међутим, иако се живот у задругама идеализовао и у јавности афирмисао, па и путем књижевности, средином XIX века у Србији задруге нису биле нити чврсте, нити трајне.¹⁴

Персида је прототип модерне жене која се усуђује да прекрши друштвене конвенције и покори се својим осећањима. Не узима у обзир друштвену, етничку и верску строгаћу времена у којем живи. Кроз њен избор Нацла Славић ипак преноси сопствени идеал, који почива на томе да све националности живе у добром разумевању, а да разлике у верској или етничкој припадности не спречавају емоционално испуњење и оснивање породица. Примећујемо да Славић представља слику жене погођене великим трансформацијама на нивоу сеоског друштва, али која у односу на њих није потпуно поражена; она увек налази средства да издржи у друштву које се мења.

Кроз лик Марице Лазаревић обликује тип мајке која се често аргументованим изражавањем ставова опире мужу и непрекидно га ословљава личним именом. Такво понашање удате жене супротно је правилима патријархалне норме. Славић то такође чини, јер Персиду представља као побожну жену која је одрасла у католичком манастиру, али која се с друге стране свађа с мужем Нацлом, физички обрачунава с њим и показује борбеност.

Лазаревић је описао лик Марице која се опире мужевљевој власти и сукобљава се са Митром директним говором. Она је блага, понизна и ћутљива. С пуно љубави се односи према деци и непрестано је забринута. Живи у сталном страху да ће породица остати без ичега уколико муж Митар настави да се коцка. Наравно, све то потискује у себи, јер уколико се усуди да приговори мужу, страхује због његове лоше нарави. Марица преклиње Митра да остави картање:

¹² Иван Шијаковић, „Нова подручја сукоба између мушкарца и жене”, *Теме*, 29, 3, 2005, 323–336.

¹³ Милош Немањић, *На њраћу српске интелекције XIX века – ѿојоѿрафија и соѿоѿрафија*, Записи, Београд 2008, 220.

¹⁴ Александра Вулеѿић, *Породица у Србији средином 19. века*, Историјски институт, Београд 2002, 66.

– Митре, тако ти Бога, тако ти ове наше деце, остави се, брате, друговања с ђаволом. Ко се њега држи, губи и овај и онај свет. Ено ти Јове карташа па гледај! Онакав газда, па сад спао на то да прегрће туђу шишарку и да купује по селима коже за Чифуте. Зар ти, забога, није жао да ја под старост чекам од другог кору хлеба и да ова наша дечица служе туђину?... – Па онда поче јецати. [...]

– Знам, Митре брате, – каже она милостивно – али хоће душмани све да однесу. Остави се, брате, тако ти ове наше нејачи, проклете карте! Знаш да смо ми на нашој грбини и крвавим знојем стекли ово крова над главом, па зар да ме којекакве изелице из мог добра истерају?.¹⁵

Нацл је био свестан да упропашћава и свој и Персидин живот картајући се и опијајући се у кафани, али није имао снаге да се поправи. Сам јој говори да је свестан шта тражи од њега: „Прво је да се више не картам – прекиде он, придигавши се мало у постељи”.¹⁶

Након што их је теолог Кодреану тајно венчао, Персида и Нацл одлазе у Беч, уверени да ће се сами снаћи. Међутим, у Бечу двоје младих откривају да се не познају довољно и да неће моћи да преброде све проблеме који им се јављају у животу. Нацл постаје насилан, немаран и не испуњава брачне обавезе. Тако ће се понашати када се врати у земљу, упркос томе што Персида остаје трудна. За разлику од Нацла, Персида се доказује као одлична супруга, вредна и промишљена. Она схвата да су интеграција у заједницу и помирење са родитељима услови да буду породица. То је разлог што она не напушта мужа. Свесна је својих дужности и због личног дигнитета не уништава брак.

Персида је за своје породичне недаће лек проналазила у вери и молитви, док је Марица проналазила мир у непрестаној захвалности Богу што има добру и здраву децу.

Марица је пратиља мужу, који је сам изабрао пут којим иде његова породица. Она нема право избора. У наслову приповетке не спомиње се мајка, али њена суштинска улога долази до изражаја на крају приповетке. Јоан Славић, с друге стране, роман назива по мајци Мари, као жени која има улогу и оца и мајке јер је остала удовица.

У то доба, српска мајка и удовица није имала право да брине о својој деци, већ је добијала татора, законског старатеља деце, чак и кад је своју родитељску улогу беспрекорно обављала.¹⁷ Марица

¹⁵ Л. К. Лазаревић, нав. дело, 35.

¹⁶ Ј. Славић, нав. дело, 268.

¹⁷ Марија Драшкић и Олга Поповић-Обрадовић, *Правни њоложај жене према Српском грађанском закону (1844–1946)*. Србија у модернизацијским

је свесна да и њен живот и живот њене деце зависе од Митра, па зато мора да га спасе.

Персида не види свој живот без мужа, без обзира на његово понашање, понижавања, удараце које добија. Она остаје верна мужу и улози коју има у породици. Иако је добијала батине од сугруга, толико да је прву бебу изгубила, за њу ниједан други мушкарац није постојао. За Персиду „није постојао други мушкарац на свету, без брака нема живота, а само с њиме она је могла да замисли свој брак”.¹⁸ Све је трпела јер га је волела.

Ове две хероине су покушавале властитим снагама да промене своје мужеве, али једино што су успеле док су им мужеве били окренути ноћном животу и картању јесте да саме физички пропадну. Персидин физички изглед се изменио:

Пошто је много радила, мало-помало изгубила је свој љупки изглед; дижући чаброве са водом и лонце са ватре, премештајући столове с једног места на друго, прихватајући се сваког посла, она је постала снажнија, крућа али истовремено у извесном смислу и чворноватија, као још младо стабло које је дуго било изложено ударима ветра. Ни покрети јој нису били они стари; ходала је брже, дужим кораком и чвршће, кад би нешто узимала – узимала би целом руком и окретала би се на петама кад би хтела да се окрене. Једно једино се код ње сачувало: и сад је ходала усправно, као некакав гренадир. [...] Промену је видела само кад би се погледала у огледало: некада округли образи били су јој сада спљоштени, она руменобела кожа пожутела и некако се затегнула, оне крупне очи јако су јој искочиле из главе; примећивало се да је некад била лепа; ни сада није била ружна: али цвет је увео и цветни листићи почели су да опадају.¹⁹

Миша о Марици говори следеће:

Али опет нешто ми је тако тешко било гледајући моју мајку и сестру: чисто постареле, бледе, тужне, озбиљне. Никуд подбогом не иду, па и на славу слабо ком да иду [...] А наша мати седи с нама у другој соби; очи јој црвене, лице бледо, руке сухе, и час понавља:

„Боже, ти нама буди пријатељ!” [...] Испијене у лицу, очи упале па гледају страховито уплашено. Према овоме је ништа оно кад ми је стриц умро [...] Моја мати и сестра бледе као крпе, очи им

Њујорк 19. и 20. века, књига 2, *Положај жене као мерило модернизације*, Институт за новију историју Србије, Београд 1998, 11–26.

¹⁸ Исто, 334.

¹⁹ Исто, 266–267.

влажне, лице као од воска, крше прсте, иду на прстима и ништа не говоре, само што шапућу неке побожне речи.²⁰

Персида и Марица су стубови породице, жене које своју породицу дижу из пепела, зарад вере у институцију брака. Док су им мужеви проводили ноћи у картању, Марица и Персида су покушавале да пронађу излаз. Повезује их горућа жеља да превазиђу своје стање и преживе у мушком свету. Као и мајка Мара, Персида је снажна личност, код које доминирају њени главни квалитети: преданост, промишљеност и снажна воља, захваљујући којој успева да савлада све животне препреке. Љубав коју Персида и Марица осећају према својим мужевима исказује се тиме што су остале у браковима упркос великим искушењима.

Писци не улепшавају слику порока са којима се суочавају Нацл и Митар. Напротив, њихове унутрашње борбе излазе на површину, бивају видљивије члановима породице, жени, деци и средини у којој живе.

Митар и Нацл су имали своје друштво за картање са којим су проводили ноћи.

... у кафану свако вече. Вечерамо, он тури чибук под леву мишку, задене дуванкесу под појас, па хајд! Долазио је лети у девет, а зими и раније, али неки пут превали и поноћ, а њега нема. То је моју сироту мајку и сестру пекло – ја вам се онда још нисам разумевао у лумповању. – Никад оне нису заспале пре него он дође, па ма то било у зору.²¹

Када би зарадио на картању, Нацл би био расположен, а Персида се осећала увређеном при помисли да он картањем узима новац од људи који долазе у његову кућу.²²

Било како му драго, трошкови су расли, а Персида би задрхтала кад би видела карте.²³

Није било на свету ствари коју би Персида теже подносила од картања; али није имала куд; сада је морало тако да буде: док се она бавила пословима крчме, он је морао да угађа гостима.²⁴

Обојица су спремни да ризикују сопствени дом како би могли да се коцкају. Митар би добијао и губио на коцки. Није никоме полагао рачуне за своје поступке, јер је био ауторитет у кући и

²⁰ Л. К. Лазаревић, нав. дело, 36–40.

²¹ Исто, 32.

²² Ј. Славић, нав. дело, 262.

²³ Исто.

²⁴ Исто, 261.

располагао је имовином. Нацл је радио шта је желео и то је Персиди дао јасно до знања.

Преко дана је седео са гостима и излазио је понекад, немајући никаква посла, у град, а вечери би проводио са пријатељима, често до дубоко после поноћи. И пошто тако, без икаква посла, људи не могу да седе, он се, за љубав својих пријатеља, одаде картању.²⁵

Ноћас је остао да се карта са Биндером из пореске управе, са Францом платнаром и са Лугожаном, сточним трговцем, који је имао доста новаца, јер је пошао у Зам, да купи волове. Јутрос када сам устала, затекла сам их где се још картају, ћутке, изнурени, испијених лица и жути као восак. Нарочито су били пропали Франц и Лугожану, јер су много изгубили и још увек губе. То су ти карте: не можеш ништа; кад једном пође наопако, никако да стане. Али управо они су настојали да се настави картање, јер су хтели да им се срећа окрене. Ја сам кипела у себи, јер ми их је било жао. Видела сам да их карта неће и знала сам да им се ни срећа неће окренути. А велик је грех узимати тако новац од људи! Разумем да се карташ и да ти прође време; разумем да се карташ кад не знаш да ли ћеш добити или изгубити; али је подлост картати се кад знаш да ћеш само зарадити. Дакле начинила сам Нацлу знак да престане. Он се претварао да ме не разуме. Још мало сам ћутала, још мало сам трпела, али нисам могла да их оставим, пошто сам видела да ниједан од њих не зна шта чини.²⁶

Митар је раније био сасвим други човек, који се бринуо за своју породицу. Можемо рећи да Митра и Нацла осим коцкања повезује то што су обојица својим поступцима довели своје породице до ивице егзистенције.

Лазаревић у приповеци коња назива кљусином, ливаду пустолином, само дом нема погрдно име, јер је дом светиња. Марица поручује мужу Митру: „Како је све дошло тако је и отишло, важни смо нас двоје и наша дечица. Како смо све изгубили тако ћемо све и повратити докле год је цела породица на окупу.“ Физички контакт с Митром за којим је Марица вапила сада Лазаревић ставља у срж покајања: „Отац се мало занесе па се наслони на раме материно“.²⁷ Митар признаје да не може више и да му је потребна Марица као ослонац да се извуче из ове ситуације у коју је довео породицу. Марица га хвата за руку, пружајући му помоћ и веру да могу све заједно да преброде.

²⁵ Исто.

²⁶ Исто, 323.

²⁷ Л. К. Лазаревић, нав. дело, 45.

Славић, наспрам Лазаревића, представља Нацла са покајничком молитвом упућеном Богу. Свестан је да не може сам да се отргне од картања и опијања и да не заслужује ништа добро на овом свету, па чак ни дете које треба да се роди. Не заслужује да буде отац јер је изневерио и Персиду и себе:

„Господе!” рече он очију пуних суза, „казни мене, казни ме са свом строгошћу, али остави њега, чувај га, држи га, па макар било и слепо, сулудо, сакато, само да личи на човека, јер, ипак, твоје је, јер ипак, за тебе ће га чувати та јадна жена”. Затим тихо, корак по корак, газећи на прстима, стегнута срца и дрхтећи целим телом, приђе кревету да види дете. Шта је могао да види? [...] – Зашто, Боже, толика доброта? Ја је не заслужујем! – рече он, дубоко ганут, и не могаде да обузда плач [...] – Ах Господе! – рече он румунски. – Опрости ми, Персида, што сам те пробудио, али више не могу! Не могу више! – рече и бризну у плач који га је гушио. Персида пружи руку и ухвати га за мишицу, као да се плашила да ће отићи, а она хоће да га застави, да га задржи, да га не пусти. – Исплачи се, биће ти лакше – рече затим. – Мушко је, видећеш само какав момак! Нека, видећеш како ће одсад све бити другачије.²⁸

Коначно, рођењем детета Нацл је постао породичан човек, који је по први пут преузео одговорност. Благослов њиховог дома и породице завршава се крштењем детата у цркви, где коначно Персидина жртва коју је трпела све време с Нацлом долази до изражаја, јер види резултат својих вапаја и молитава Богу. Нацл и Митар, сломљени и поражени у својим гресима и пороцима, признају грешке, те уз помоћ Бога и супругâ добијају нову шансу и могућност да исправе односе унутар породица.

За срећан брак и породицу није довољна само љубав, материјална добра, здравље укућана, кућа, земља, посао, ако недостаје духовни део који породицу одржава у миру и спокојству. И Славић и Лазаревић породично огњиште представљају као идеал здравог друштва и нације.

Лазаревић Марицу назива „божијим свецем”,²⁹ који духовним речима преображава Митра и наговара да одустане од самоубиства. Стога Лазаревић завршава приповетку сликом мајке која се увече моли, уз свечани детаљ када јој се „по лицу разли некако блаженство и некака светлост, а мени се учини да је Бог помиловао

²⁸ Ј. Славић, нав. дело, 340–341.

²⁹ Л. К. Лазаревић, нав. дело, 45.

руком, и да се светац насмеши, и да аждаја под његовим копљем зе'ну'³⁰ и црквеном недељном службом, где отац Митар симболичком црквених звона започиње нови живот, одлазећи у цркву са децом.

Славић у роману *Мара* верује у људе и у то да они могу да се промене. Поред тога што је себе називао нитковом који не заслужује Персидину љубав, добио је на поклон од Бога прелепог здравог сина, за којег је мислио да се неће здрав родити: „Као да га је видео обогалена, кривоуста, са наказним лицем, замисли га као право страшило”,³¹ све због патњи које је приредио Персиди. Крштењем детета у цркви и помирењем двеју породица, мајке Маре и Хубера и Хуберовке, Нацл преузима одговорност коју добија као глава породице, полаже мајсторски занат и почиње да води месару. Моћ промене видимо када Мара, која се толико противила том мешовитом браку и Нацла називала „погани Шваба!”³² мења мишљење.

Повратак јединке представља душевно и морално исцељење. Појединац се након странпутице враћа породици: „Лазаревић дубоко верује да је човек у суштини, у самом корену свога бића добар, а да се једино осамљеници, огрезли у пороку, не дају поправити”.³³ Коју год грешку да јунак направи, породица је једино стабилно место и ослонац.

У раду су предочене сличности између романа *Мара* и приповетке „Први пут с оцем на јутрење”, преко упоредне анализе ликова Персиде и Нацла из Славићевог романа наспрам ликова Марице и Митра из Лазаревићеве приповетке. Може се рећи да су писци успели да фином интуицијом обухвате реалистичну слику Румуна и Срба крајем 19. века, у којој најважније место заузима породица, јер она представља основни нуклеус националне заједнице. Лазаревићева и Славићева религиозност, морал и духовност жена надјачали су сваки порок и препреку и уздигли су лик жене на пиједестал, као услов да породица буде срећна.

Мср Фрозина Б. Валек

Мастер професор румунског језика и књижевности

Гимназија и стручна школа „Светозар Милетић”

Србобран

frozinaualek984@gmail.com

³⁰ Исто 67.

³¹ Ј. Славић, нав. дело, 340.

³² Исто, 95.

³³ Владимир Јовичић, *Песник моралне носилац*ије, Просвета, Београд 1978,